

Szegedi Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar

Nyelvtudományi Doktori Iskola
Francia Nyelvészet Doktori Program

DOKTORI (PhD) ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

Gécseg Zsuzsanna

A FRANCIA NYELVŰ ARGUMENTUM-POZÍCIÓJÚ NP DETERMINÁNSAINAK SZINTAXISA ÉS SZEMANTIKÁJA

Témavezető:

Prof. Dr. Giampaolo Salvi

Tanszékvezető egyetemi tanár

Szeged, 2003.

I. Az értekezés tárgya, célja, tudományos előzményei

Dolgozatunkban az argumentumként funkcionáló francia névszói kifejezések belső rétegződését kíséreltük meg feltárni, egészen pontosan azon funkcionális szinteket kívántuk modellálni, amelyeken a különféle típusú determinánsok strukturális pozícióit találjuk, és amelyek összhangba hozhatók a determinánsok lehetséges értelmezéseivel. A választott elméleti keret a transzformációs-generatív grammatika Minimalista Program néven ismert verziója, az elemzések hátterében pedig a Szabolcsi és Abney nevéhez fűződő DP-hipotézis áll, amely szerint egy argumentum-szerepű főnévi kifejezés (minimálisan) nem más, mint egy NP lexikális kategória DP (*Determiner Phrase*) nevű funkcionális kiterjesztése. A főnévi résszel kombinálódó determináns – vagy annak egy bizonyos fajtája – a DP fejében található, és ez az elem komplementumként szelektálja a főnévi kifejezést.

Figyelmünk középpontjában tehát a DP elnevezésű funkcionális kiterjesztés áll, alapkérdésünk pedig a következőképpen fogalmazható meg: milyen fajta információ(ka)t kódol a franciában a D fej, más szóval, mi a közös azokban a hangalakkal bíró vagy hangalak nélküli elemekben, amelyek ezt a pozíciót foglalják el a francia nyelvben? A Generatív Grammatika Elvek és Paraméterek (*Principles and Parameters*) néven ismertté vált hipotézishez híven megpróbáltuk megragadni a DP univerzális tulajdonságait, ugyanakkor figyelembe vettünk egy sor, a neolatin nyelvekre, legfőképpen a franciára specifikusan jellemző vonást is, és így alakítottuk ki a francia DP modelljét.

A DP kiterjesztés státuszát illetően a szakirodalomban megoszlanak a vélemények. A legerősebben az a nézet tartja magát, amely szerint minden argumentumként funkcionáló névszói kifejezés DP-nek minősül (ez a felfogás jellemzi többek között Szabolcsit, Abneyt, Stowellt, Longobardit és Zamparellit). Mivel a determinánsként funkcionáló elemek morfológiai és szintaktikai jellemzői, valamint lehetséges szemantikai értelmezéseik meglehetősen nagy eltéréseket mutatnak, a DP-hipotézis fent említett képviselőinek nagy többsége a lexikális NP és a „legfelső” funkcionális DP közé további funkcionális szinteket iktatnak, és ezek fej- vagy Spec-pozíciójába illesztik a determinánsok részét. Ennek a megközelítésnek az a legnagyobb előnye, hogy minden egyes szinthez (beleértve magát a DP-t is) valamilyen viszonylag egységes szemantikai információt rendelhetünk. Ez utóbbi a legtöbb megközelítésben a névszói szerkezet referencialitásának fokára vonatkozik, vagyis minél erősebben referenciális egy névszói szerkezet, annál magasabb funkcionális szinten helyezkedik el a benne szereplő determináns. Az egységes szintaktikai pozíció – szemantikai értelmezés megfeleltetésnek ugyanakkor az az „ára”, hogy olyan DP-ket is meg kell engednie, amelyeknek legfelső, DP-

szintjének sem fej-, sem Spec-pozíciója nem tartalmaz hangalakkal bíró elemet, még kormányzatlan (alanyi) pozícióban sem.

Egy alternatív megközelítés (Giusti és Cardinaletti hipotézise) szerint a DP szint relevanciája nem szemantikai természetű, hanem az esetadással függ össze. Giusti és Cardinaletti kétféle argumentumként funkcionáló névszói kifejezést különböztet meg: az egyiket egy DP dominálja, a másik pedig egy olyan DP-nek tekinthető, amelyet egy Q (kvantor-szerű) fej szelektál. A kétféle szerkezetben az a közös, hogy a DP-nek mindkettőben esetet kell kapnia, és az eset-realizáció színhelye a D fej. A hipotézis lényeges eleme még az is, hogy számos nyelvben (így az olaszban és a franciában is) a kvantor-szerű determinánsok partitívuszi esetet adnak komplementumuknak.

II. A kutatás ismertetése

A dolgozat négy fő részre tagolódik. Az elsőben nyomon követjük a névszói szerkezet, elsősorban a francia NP lehetséges megközelítéseit a transzformációs-generatív elmélet megszületésétől kezdve. Rávilágítunk, melyek azok az elméleti és empirikus megfontolások, amelyek a DP-hipotézis kialakulásához vezettek, és milyen elvárásokat támaszt a Minimalista Program a lehetséges megközelítésekkel szemben. A második részben bemutatjuk a névszói szerkezetek azon szemantikai tulajdonságait, amelyekről egy generatív nyelvleírásnak mindenképpen számot kell adnia. Ismertetjük a releváns fogalmak lehetséges definícióit, és megkíséreljük összhangba hozni őket egymással. A harmadik rész empirikus, elmélettől független determináns-osztályozást tartalmaz, valamint azokat az elméleti megfontolásokat, amelyek döntően befolyásolják a determinánsokhoz rendelendő strukturális pozíciók meghatározását. Végül a negyedik részben az előző fejezetekből leszűrhető tanulságok alapján strukturális leírást rendelünk a különféle determinánsokat tartalmazó francia névszói kifejezésekhez, valamint megadjuk ezek szemantikai értelmezését. Itt próbálunk meg választ adni a francia DP státuszának kérdésére, és meghatározzuk azt az elemzési szintet, amelyen feltételezésünk szerint a francia DP egyértelműen elkülöníthető a többi francia névszói kiterjesztéstől.

III. Az eredmények összefoglalása

I. Dolgozatunkban elsősorban Giusti hipotézisét fejlesztjük tovább a francia nyelv specifikumainak figyelembe vételével. Ennek megfelelően a DP mint

funkcionális kategória létjogosultságát morfológiai és szemantiko-pragmatikai tényezők összjátékára vezetjük vissza.

A morfológiai tényező háttérében az eset-egyeztetés kényszere áll: miután a DP egy olyan névszói kiterjesztés, amely alkalmas arra, hogy argumentum-szerepet töltsön be a mondatban, feltétlenül eset-egyeztetési relációba kell lépnie egy inflexió vagy egy kormányzó lexikális fejjel. Ez a tulajdonsága azonban még nem különbözteti meg egy másik névszói kiterjesztéstől, a QP-től, amely szintén argumentum-szerepre alkalmas, ezért ugyancsak rendelkeznie kell valamilyen esettel.

A DP szintjén a franciában a különféle esetrealizációk összefüggésbe hozhatók a DP egyik alapvető szemantikai tulajdonságával, a határozottsággal. Szemantikai szempontból kétféle DP-t különíthetünk el: határozott és határozatlan DP-t. Határozott DP csak nominatívusi, accusatívusi vagy „*oblique*” esettel, határozatlan DP pedig csak partitívuszi esettel rendelkezhet. Maga az esetjegy a D fejen realizálódik, és a DP szintaktikai környezetétől függően a következő elemek tölthetik ki: valamilyen határozott determináns, tulajdonnév, névmás, egy absztrakt partitívuszi esetjegy, vagy pedig – ha a jegyellenőrzés a szokványos módon nem történhet meg – egy *de* morféma, amely a partitívuszi esetjegy realizálásában vesz részt. Ez a *de* morféma akkor jelenik meg a D-ben, ha egy DP-t topikalizálunk, továbbá akkor is, ha a DP-t egy olyan QP kiterjesztés dominálja, amelynek nincs hangzós elemmel kitöltve a feje.

A jegyellenőrzés tehát mintegy „láthatóvá” teszi a DP-t a derivációban. Ez szükséges feltétele annak, hogy a DP argumentumként funkcionálhasson. Ugyanakkor egy ige vagy egy prepozíció argumentuma nem mindig közvetlenül DP kategóriájú, hanem lehet egy DP-t domináló QP is. Azonban akár önállóan, akár QP alatt találjuk is a DP-t, van egy olyan tulajdonsága, amely minden más névszói kiterjesztéstől megkülönbözteti, ez pedig a következő:

- (1) *A franciában a névszói szerkezetek közül csak egy DP lehet egy kategorikus ítéletnek megfelelő mondat logikai alanya.*

Ezt elsősorban az bizonyítja, hogy csak az általunk DP-nek tekintett összetevő topikalizálható a francia nyelvben:

- (2) *Les/ces/mes enfants, ils sont partis à huit heures.*
'A gyerekek/Ezek a gyerekek/A gyerekeim nyolc órákor indultak'

(3) a **Tous les étudiants, ils ont vu ce film.*
'Minden diák, ők látták a filmet'
b *Les étudiants, ils ont tous vu le film.*
'A diákok mindnyájan látták a filmet'

- (4) a **Beaucoup de/Peu de/Plusieurs/Trois films indonésiens, je les connais.*
 'Sok/kevés/több/három indonéz filmet, ismerem őket'
 b *De films indonésiens, j'en connais beaucoup/peu/plusieurs/trois.*
 'Indonéz filmből sokat/keveset/többet/hármat ismerek'

2. A kvantor-típusú determinánsok között sajátos szerepet tölt be a *tous* és a *chaque* determináns: ezek a kvantorok egy határozott DP-t szelektálnak, annyi különbséggel, hogy a *tous* utáni DP egy határozott determinánst tartalmaz, míg a *chaque* utáni DP feje nincs hangzós elemmel kitöltve. Giusti hipotéziséből kiindulva és azt továbbfejlesztve feltételezzük, hogy egy ilyen DP ugyanúgy – nominatívusi vagy accusatívusi – esetet kap (a mondat inflexiójától vagy egy kormányzó igtől), mint egy önálló határozott DP, vagyis a *tous*, illetve *chaque* elem nem képes esetadásra, hanem továbbadja a QP esetét a Q által szelektált DP-nek.

Ezek a determinánsok QP fejében foglalnak helyet:

- (5)
- ```

 / \
 QP \
 / \ \
 Q DP \
 / \ \
 D NP \
 / \ \
 tous les étudiants
 chaque e étudiant
 'minden diák'
 'minden egyes diák'

```

3. A többi – határozatlan – determináns közös tulajdonsága az, hogy az őket tartalmazó QP által dominált DP partitívusi esetet kap. Az a tény, hogy a fentiek közül bizonyos determinánsok után a DP-t a *de* morféma vezeti be, arra enged következtetni, hogy nem mindegyik határozatlan determináns van esetadó pozícióban, vagyis nem mindegyikük helyezkedik el QP fejében. Azok a determinánsok, amelyeket a franciában a *de* elem követ, feltételezésünk szerint QP Spec-jében vannak, Q pedig üresen marad.

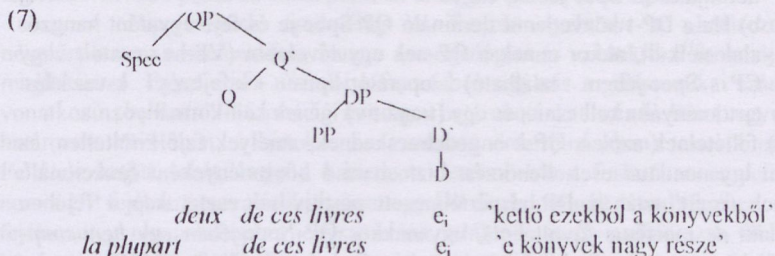
- (6)
- ```

      /  \
     QP   \
    /  \   \
   Spec Q'  \
      /  \   \
     Q    DP  \
      /  \   \
     D    NP  \
    /  \   \
   beaucoup e de livres intéressants 'sok érdekes könyv'
    deux e livres intéressants 'két érdekes könyv'
  
```

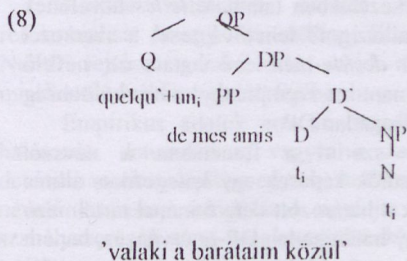
A *beaucoup*-hoz hasonló viselkedésű determinánsok pozíciójuknál fogva nem képesek biztosítani a jegyellenőrzést a QP által dominált DP-nek, Q pedig üres,

így a DP esetjegy-ellenőrzés nélkül maradna. Mivel az esetjegy-ellenőrzés feltételei nem adóttak, a DP-n megjelenik egy alapértelmezett partitívuszi eset, mégpedig a D-ben realizáló *de* partikula jóvoltából.

4. Az előző pontban szereplő „ál-partitívuszi” szerkezetek szembeállíthatók az úgynevezett „valódi partitívuszi” szerkezetekkel, amelyek szintén tartalmazzák a *de* morfémát, ez utóbbi azonban már nem esetjelölőként, hanem valódi prepozícióként viselkedik. Az ilyen kifejezéseket bevezető determinánsokat – a *beaucoup*-típusúakhoz hasonlóan – QP Spec-jében generáljuk, a partitívuszi PP-t pedig a D fej külső argumentumának tekintjük, és ennek megfelelően a Q által szelektált DP Spec-pozíciójában generáljuk. Egy valódi partitívuszi kifejezésnek tehát az alábbi mélyszerkezetet tulajdonítjuk a franciában:

A (7)-ben felvázolt valódi partitívuszi QP-struktúra egyik nagy előnye, hogy olyan kifejezésekhez is hozzárendelhető, amelyekben a D fej egy *un* névszói elemet szelektál. Hipotézisünk értelmében ez a névszói elem felszáll a D fejbe, és ő testesíti meg azt a változót, amely felett a Q fej kvantifikál. Feltételezésünk szerint ez az elem valamiféle [kvantor]-jeggyel rendelkezik, ezért amennyiben megjelenik a numerációban, tovább kell emelkednie a Q fejjé, és az abban található kvantorba kell inkorporálódnia:

5. Dolgozatunkban központi szerepet tölt be a *du des* determináns vizsgálata. Ezzel kapcsolatban a következő hipotézist fogalmazzuk meg: egy *des du NP*

alakú szerkezet egy olyan határozatlan DP-nek felel meg, amelyet nem dominál semmilyen QP. A *des/du*-t tartalmazó DP-nél nincs, ami „kivülről” biztosíthatná az eset-ellenőrzést, hiszen ehhez egy hangzós elemmel kitöltött Q fejre volna szükség. Kormányzó ige vagy inflexió sem jöhet számításba, mivel azok csak határozott elemmel kitöltött fejű DP vagy egy QP eset-ellenőrzésében szerepelhetnek. Ezért aztán – azokhoz a konfigurációkhoz hasonlóan, ahol a QP-nak nem a fejében, hanem a Spec-jében van determináns, továbbá ahol kormányzatlan, perifériális pozícióban determináns nélküli DP-t találunk – a DP egy alapértelmezett partitívuszi esetet kap, mégpedig a már jól ismert *de* morféma alakjában, amely a D fejben található. Egy *de NP* szerkezetű DP azonban csak bizonyos feltételek mellett fordulhat elő nem perifériális (vagyis nem topikalizált) pozícióban a mondatban:

- a) Kell, hogy legyen egy kvantor-típusú kifejezés a DP-t közvetlenül domináló QP Spec-jében; vagy
- b) Ha a DP-t közvetlenül domináló QP Spec-je és feje egyaránt hangzós alak nélküli, akkor ennek a QP-nek egy távolabbi (VP-hez csatolt vagy CP Spec-jében található) operátor-típusú kifejezés k-vezérlési tartományába kell esnie, és egy (tranzitív) igének kell kormányoznia.

Az a) feltételnek azok a QP-k engedelmeskednek, amelyek feje kitöltetlen, ez utóbbi így nem tud eset-ellenőrzést biztosítani a bővítményeként funkcionáló DP-nek (ezért aztán a DP alapértelmezett partitívuszi esetet kap a fejében található *de* morféma jóvoltából), ugyanakkor QP Spec-jében egy *beaucoup*-típusú kvantor van. A b) feltétel a „távoli kvantifikáció” (QAD) eseteire vonatkozik, valamint arra, amikor a *de NP* alakú DP egy tagadó *pas* operátor hatókörébe tartozik.

A *des/du NP* szerkezeteket elvileg nincs, ami legitimálja, mivel a fenti feltételek egyike sem vonatkozik rájuk. Pedig nagy strukturális szabadsággal rendelkeznek, ugyanis a *de NP* alakú DP-vel ellentétben elméletileg bármilyen pozícióban előfordulhatnak: nem csak tranzitív ige, hanem prepozíció is kormányozhatja őket, továbbá – bizonyos megkötések mellett – kormányzatlan pozícióban (IP Spec-jében) is lehetnek.

Hipotézisünk értelmében az ilyen szerkezetekben található *le/les* névelőnek éppen az a funkciója, hogy ezt az „önállóságot” lehetővé teszi a szerkezet számára. Az egzisztenciális értelmezésű *des/du*-ben lévő határozott névelő valójában szemantikailag üres, vagyis szemantikai szempontból nincs különbség *de NP* és *des du NP* között, mindkettő határozatlan DP.

Dolgozatunk alapfeltevése, mely szerint a franciában a névszói szerkezetek közül csakis a DP-nek minősülők képesek egy kategorikus állítás logikai alanyaként funkcionálni, nem csak a határozott determinánst tartalmazó vagy a Q fej által szelektált határozott vagy határozatlan DP-re érvényes, hanem a *du des NP* alakú DP-re is. Ennek egyik legerősebb bizonyítéka az, hogy a (2)-(4) példákban megfigyeltékhez hasonlóan az ilyen DP is topikalizálható:

(9) a *Des fautes, il en a fait à la douzaine.*

'Hibát tucatjával csinált'

b *Du cognac, il en boit tous les jours.*

'Konyakot minden nap iszik'

c *J'en ai deux litres, {de/du} vin blanc d'Alsace.*

'Van két liter elzászi fehér borom'

d *J'en ai deux, {de/des} crayons.*

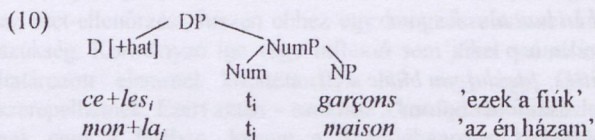
'Két ceruzám van'

6. A *le/les* „határozott” névelő funkciójának lényegét leginkább szemantikai tartalmában szokták megragadni: eszerint a határozott névelő a névszói kifejezés individuumra való referálásának egyik legáltalánosabb eszköze. A franciában azonban nem minden esetben bír referenciális funkcióval a *le/les* névelő; erre a legkézenfekvőbb példa az előző pontban található *du des* determináns.

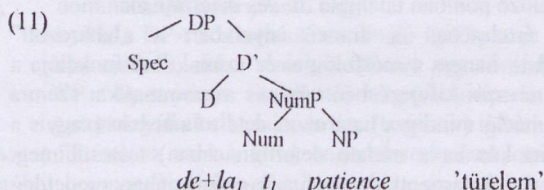
Hipotézisünk értelmében a francia nyelvben a „határozott” névelőnek nem a szemantikai, hanem a morfológiai és szintaktikai funkciója a meghatározó. Egy francia névszói kifejezésben ugyanis a grammatikai számra vonatkozó „hallható” információ mindig a határozott determinánsban (vagyis a határozott névelőben, a birtokos és a mutató determinánsban) testesül meg. Feltételezhetjük tehát, hogy a határozott determináns a franciában eredetileg nem a DP fejében generalódik, hanem egy DP által dominált NumP fejében. DP fejében egy olyan komplex jegystruktúrát találunk, amely tartalmazza többek között a [+határozott] jegyek valamelyikét. Mivel a határozott névelő a szokványos esetben határozotttá teszi a DP-t, joggal feltételezhetjük, hogy ez a determináns legtöbbször a [+határozott] jeggyel rendelkezik, ezért fel kell szállnia a DP fejébe, hogy ezt a jegyét leellenőriztesse. Ha D-ben a [-határozott] jegyet találjuk, akkor azt mondhatjuk, hogy D-ben ez a jegy egy partitívuszi eset alakjában realizálódik. Ha van „esetadó” QP fejében, akkor ennek a partitívuszi esetnek nem felel meg hangalakkal bíró elem (vagyis D „üres” marad), ha pedig nincs ilyen esetadó, akkor D-ben egy alapértelmezett partitívuszi eset lesz leellenőriztette, mégpedig egy *de* morféma révén.

Kétféle határozott névelőt különböztethetünk tehát meg: egy referenciálisat és egy nem-referenciálisat. Morfológiai okokból mindkettő egy NumP fejében generalódik, majd a határozottság-jegyét leellenőrizendő mindkettő továbbmegy DP fejébe.

Empirikus adatok arra is engednek következtetni, hogy a másik két határozott determináns, vagyis a *ce/ces* mutató és a *son/ses* birtokos determinánsok valójában egy absztrakt *ce*, illetve *son* elem és a *le/les* határozott névelő összekapcsolódásával egyfajta amalgám morfémát alkotnak. Ez a szabályszerűség a mi megközelítésünkben úgy kezelhető, hogy a DP fejében találjuk az elvont *ce* vagy *son* morfémát, amelyhez fejmozgatással hozzacsatlódik az NumP fejből D-be szálló *le/les* határozott névelő, hogy [+határozott] jegyét leellenőriztesse:

A *du/des* determinánssal bevezetett határozatlan szerkezetekben található „határozott” névelő is egy DP által dominált NumP fejében található, ám most nevével ellentétben nem határozott, és nem is referenciális. Jegyellenőrzési kényszereknek engedelmeskedve felszáll D-be, aminek köszönhetően szintaktikailag engedélyezi a *du/des NP* alakú DP-t:

Hipotézisünk értelmében tehát a *le/les* névelő elsődleges funkciója – értelmezésétől függetlenül – az, hogy szintaktikailag engedélyezzen egy olyan DP-t, amelyet semmilyen QP nem dominál, vagyis egy határozott DP-t vagy egy *des/du NP* alakú határozatlan DP-t.

7. Tekintve, hogy a franciában az egyes szám és a többes szám szembenállása csak marginális esetekben realizálódik magán a főnéven, ezt az információt a determinánsoknak kell hordozniuk. Ennek háttérében az alábbi hipotézis áll:

(12) *A franciában egy köznevet tartalmazó névszói kifejezés csak akkor funkcionálhat önálló argumentumként, ha a szám-jegye specifikálva van.*

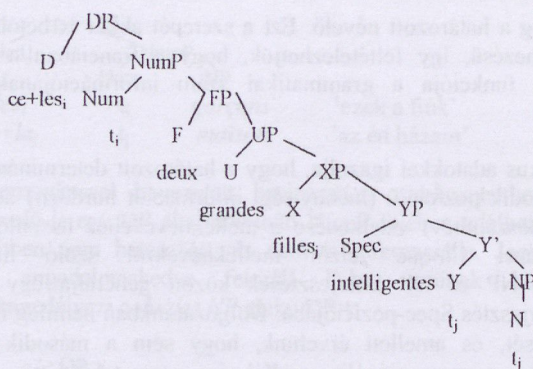
A szám-jegy specifikálása kétféle módon történhet meg: egy QP-ben található determináns (vagy változó, amit determináns-típusú kvantor köt), illetve – önálló DP esetén – a határozott névelő révén. Az előbbi esetben, vagyis amikor a DP-t egy QP dominálja, a szám-jegy specifikálása szemantikai síkon megy végbe: a QP-ben található determináns és a köznév szemantikai tulajdonságainak összjátéka adja ki. Így például a *beaucoup* ('sok') determinánssal kombinálható megszámlálható köznév többes számúnak, a megszámlálhatatlan egyes számúnak minősül, a *plusieurs* ('több') determináns vagy az *un*-től különböző tőszámnév szemantizmus a többes szám indormációját hordozza, és így tovább. Ha a szerkezetben nem szerepel ilyen determináns, akkor csak egyetlen elem képes „láthatóvá tenni” a kifejezés

számát, mégpedig a határozott névelő. Ezt a szerepét akkor is betölti, ha nem határozott értelmezésű, így feltételezhetjük, hogy a franciában a határozott névelő alapvető funkciója a grammatikai szám információjának formális megjelenítése.

8. Giusti empirikus adatokkal igazolja, hogy a határozott determinánst követő, úgynevezett második pozíciójú (mennyiségi információt hordozó) determináns (leggyakrabban tőszámnév) viselkedése a melléknevekéhez hasonló, ezért az ilyen determinánst Cinque jelzői melléknevekről szóló hipotézisére támaszkodva az NP és DP kiterjesztések között generálja egy harmadik funkcionális kiterjesztés Spec-pozíciójába. Dolgozatunkban némileg módosítjuk Giusti elképzelését, és amellet érvelünk, hogy sem a második pozíciójú determináns, sem a prenominális melléknév nem tekinthető maximális kiterjesztésnek, hanem a megfelelő funkcionális kiterjesztés fejében kell elhelyezkedniük. Feltételezésünk szerint amennyiben a főnévi szerkezetben jelző vagy több determináns is előfordul, akkor a DP (vagy NumP) projekció feje egy FP funkcionális kiterjesztést szelektál, amely rekurzívan dominálhat további funkcionális kiterjesztéseket. Ezek alatt található végül az NP lexikális kiterjesztés. Tekintve, hogy a franciában a jelzők, illetve a determinánsok egymáshoz viszonyított sorrendje nem tetszőleges, mindegyik funkcionális kiterjesztés egy meghatározott determinánst, illetve melléknevet tartalmaz. A prenominális melléknév és a második pozíciójú determináns a felső funkcionális kiterjesztés(ek) fejében található, míg a poszt nominális melléknév a lejjebb fekvő funkcionális kiterjesztések Spec-jében található. A főnév – valószínűleg grammatikai nemre vonatkozó jegyellenőrzési kényszernek engedelmeskedve – felfelé mozog a funkcionális kiterjesztések fejein keresztül, egészen addig, míg el nem jut addig a kiterjesztésig, amelynek a feje már ki van töltve egy hangzós elemmel: egy prenominális melléknévvel vagy egy determinánssal. Ezen túl már nem tud mozogni a főnév, vagyis éppen megáll a hozzá legközelebb álló pre- és poszt nominális melléknév, vagy a determináns és a poszt nominális melléknév között. Ennek megfelelően például az alábbi módon ábrázolhatjuk a *ces deux grandes filles intelligentes* ('ez a két intelligens nagylány') DP szerkezetét:

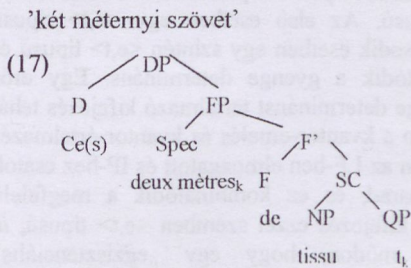
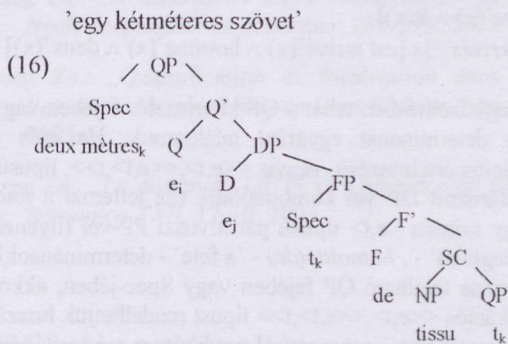
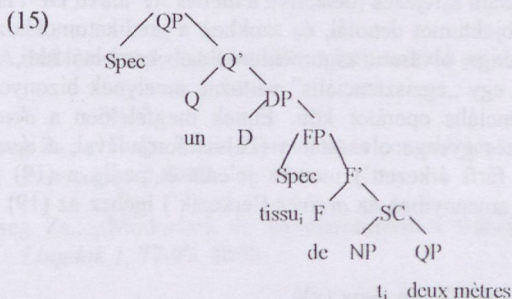
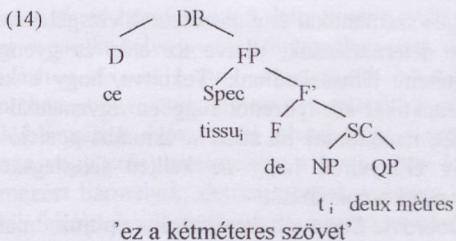

(13)

9. Más nyelvekhez hasonlóan a franciában is léteznek úgynevezett tengely-konstrukciók (*pivotal constructions*). Ilyennek tekinthetők például az *un grand nombre de NP*, *une quantité importante de NP* alakú kifejezések, valamint az úgynevezett mérték-kifejezések egy része (pl. *trois mères de NP*, *deux ans de NP* stb.). Ezek sajátos viselkedése arra enged következtetni, hogy a névszói szerkezetben megjelenő *de* morféma szerepe nem mindig az esetadás, hanem egy apró tagmondat-szerű összetevőt is szelektálhat. A partitívuszi eset-egyeztetésben és a predikátum-jelölésben betöltött szerep nem áll egymással ellentétben, hanem a kettő ugyanazt a szemantikai információt hordozza. A *de* partikula, amikor nem prepozícióként funkcionál (*de* sokszor akkor is), különféle kényszereknek engedelmessé mintegy láthatóvá teszi a felszínen azt a tényt, hogy az általa kormányzott – predikatív vagy argumentum-szerepű – szerkezet tulajdonságot, vagyis <e,t> típusú szemantikai objektumot denotál. Az elemzett példák túlnyomó részében a névszói szerkezetek argumentumként funkcionáltak, de a *de NP* alakú DP éppúgy tulajdonságra (vagyis halmazra) referált, mint a hozzájuk hasonló *de NP* vagy *de AP* alakú predikátum. Ez utóbbi két szerkezetnél nem történik eset-egyeztetés, amennyiben elfogadjuk azt a hipotézist, hogy csak argumentum-szerepű elemnek van szüksége esetre, vagyis csak ennek az eset-igényét elégíti ki – más lehetőség híján – a *de* morféma.

A tengely-konstrukciók a következő konfigurációkban fordulhatnak elő, aszerint, hogy határozott vagy határozatlan referenciájú kifejezésről van szó:

'ez a két méternyi szövet'

10. A névszói kifejezések lehetséges szemantikai értelmezéseinek vizsgálatakor mindenekelőtt a gyenge és erős determinánsok, illetve az erős és gyenge olvasatú DP/QP közti különbségtételre támaszkodtunk. Tekintve, hogy e két olvasat bizonyos esetekben a szintaktikai környezettől függően ugyanannál a névszói kifejezésnél is megjelenhet, lemondunk az adott strukturális pozíció – adott szemantikai értelmezés elv előnyeiről, hogy ne kelljen feleslegesen megnövelnünk a szintaktikai szerkezet komplexitását.

Megoldási javaslatunkat Dobrovie-Sorin általánosítására építjük, mely szerint nem egy gyenge olvasatú kifejezés (beleértve a *du/des NP* alakú DP-t is) $\langle e, t \rangle$ típusú szemantikai objektumot denotál, és azokhoz a predikátumokhoz, amelyek képesek ilyen gyenge olvasatú argumentumokkal kombinálódni, a lexikonban hozzárendelhető egy „egzisztenciális” változat, amelynek bizonyos argumentumhelyeit egzisztenciális operátor köti. Ennek megfelelően a *deux hommes* (‘két férfi’) kifejezés gyenge olvasatát a (18)-as formulával, a *deux hommes sont arrivés* (‘két férfi érkezett’) mondat jelentését pedig a (19) b formulával adhatjuk vissza, amennyiben az *arriver* (‘érkezik’) igehez az (19) a értelmezést rendeljük:

(18) *deux hommes*: $\lambda x [\text{homme}'(x) \wedge \text{deux}'(x)]$

(19) a *arriver*: $\lambda P \exists x [\text{arrive}'(x) \wedge P(x)]$

b *deux hommes sont arrivés*: $\exists x [\text{est arrivé}'(x) \wedge \text{homme}'(x) \wedge \text{deux}'(x)]$

Az általunk javasolt megközelítésben tehát a QP kiterjesztés fejében vagy Spec-jében erős és gyenge determinánst egyaránt találhatunk. Ha erős a determináns, akkor kvantifikációs értelmezésű, vagyis $\langle \langle e, t \rangle, \langle \langle e, t \rangle, t \rangle \rangle$, típusú, és vagy egy $\langle e, t \rangle$ típusú határozott DP vel kombinálódik (ez jellemzi a *tous* determinánst), vagy pedig egy szintén $\langle e, t \rangle$ típusú partitívuszi PP-vel (ilyenek például a *la plupart (de)* - ‘a legtöbb’ - , *la moitié(de)* - ‘a fele’ - determinánsok). Amennyiben gyenge determináns található QP fejében vagy Spec-jében, akkor erős olvasat esetén a kvantifikációs $\langle \langle e, t \rangle, \langle \langle e, t \rangle, t \rangle \rangle$ típust rendelkezhetjük hozzá, gyenge olvasat esetén pedig szemantikai szempontból predikátum-módosítóként viselkedik, vagyis $\langle \langle e, t \rangle, \langle e, t \rangle \rangle$ típusú. Az első esetben egy $\langle e, t \rangle$ típusú partitívuszi DP-vel vagy PP-vel, a második esetben egy szintén $\langle e, t \rangle$ típusú és szintén partitívuszi DP-vel kombinálódik a gyenge determináns. Egy erős determinánst vagy erős olvasatú gyenge determinánst tartalmazó kifejezés tehát $\langle \langle e, t \rangle, t \rangle$ típusú, és ennek megfelelően a kvantor-emelés és kvantor-értelmezés művelete alkalmazandó rá. Ennek során az LF-ben elmozgatott és IP-hez csatolt QP helyén egy e típusú változó marad, és ez kombinálódik a megfelelő predikátummal. Egy gyenge olvasatú kifejezés ezzel szemben $\langle e, t \rangle$ típusú, *in situ* értelmeződik, mégpedig oly módon, hogy egy „egzisztenciális” predikátummal kombinálódik.

Ebben a legközelítésben a „gyenge” és „erős” értelmezés közti különbség a szintaktikai szerkezetben nem jelentkezik, hiszen a hangalak alapján egy

névszói kifejezésről nem mindig dönthető el, hogy gyenge vagy erős olvasatú. Az sem számít, hogy az adott determináns a QP fejében vagy Spec-jében foglal helyet: a strukturális pozíció önmagában nem determinálja az értelmezést. Az esetekben viszont fontos szerepet tölt be a strukturális pozíció, abban az értelemben, hogy csak fej-típusú összetevő irányíthatja az eset-ellenőrzést; ennek hiányában *default*-eset jelenik meg a szerkezeten. Maga a determináns (gyenge vagy erős) értelmezése a lexikonban kódolt, és a determináns ezt az értelmezést bármelyik, determinánsok számára fenntartott pozícióba „magával viheti”, feltéve, hogy érvényesül a kompozicionalitás elve.

IV. A doktori értekezés témájához kapcsolódó publikációk

Gécseg Zs.: „L’adjectif relationnel et le complément du nom.” *Revue d’Études Françaises* 2, 5-22. 1997.

Gécseg Zs.: „Módosítók és argumentumok a francia névszói szerkezetben.” *Lingdok* 1, 77-97. 2000.

Gécseg Zs.: „A kontrasztív topik szintaxisáról és szemantikájáról.” *Magyar Nyelv* szeptember és december, 283-293. 2001.

Gécseg Zs.: „Quantification et focalisation dans le hongrois.” *Actes des Rencontres linguistiques en Pays Rhénan*, Strasbourg, *Scolia* 16, 117-132, 2003.

Gécseg Zs.: „La notion de DP et sa pertinence en linguistique française.” *Acta Romanica* XXII, 17-30. 2003.